

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ BAĞLAMINDA CİNSEL SUÇ FAİLLERİNİN HADİM EDİLMESİ

CASTRATION OF SEX OFFENDERS WITHIN
THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Seher ÇAKAN*

Özet: Cinsel suç faillerinin hadım edilmesi birçok devlet tarafından tartışılmaktadır ve hatta Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bazı eyaletler başta olmak üzere Avrupa'da da uygulama alanı bulmaktadır. Ancak Avrupa'da hadımın uygulanabilmesi için Sözleşmeciler devletler taraf oldukları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun da düzenleme yapmalıdırlar. Bu makale de özellikle hadımın en çok tartışılan iki türü olan cerrahi ve kimyasal hadımın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygunluğunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği kararlar doğrultusunda inceleyecektir.

Anahtar Sözcükler: AİHS, AİHM, Kimyasal Hadım, Cerrahi Hadım

Abstract: In the modern world, the castration of sex offenders are argued by most of counties which are both from Europe and the United States. In order to castrate sex offenders in Europe, State Parties have to obey the European Convention on Human Rights. In this article, the much-discussed type of castrations which are surgical and chemical will be explained within the ECHR and the case law of the ECtHR.

Keywords: ECHR, ECtHR, Chemical Castration, Surgical Castration

I. KONUNUN SINIRLARI VE KAPSAMI

Son yıllarda cinsel suç faillerinin hadım edilip edilmeyeceği tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Genel olarak halkın gözünden bakıldığında zaman, halk cinsel suç faillerinin hadım edilebileceklerini ve cinsel suç faillerinin hiçbir hakkı olmadığını düşünmektedir.¹ Ancak gerek

* Aksaray Üniversitesi İİBF Hukuk Bilimleri ABD Araştırma Görevlisi ve Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, sehercakan@aksaray.edu.tr

¹ Bkz genel olarak Peter Brown, "Castrate Em! Treatments, Cures and Ethical Considerations in UK Press Coverage of 'Chemical Castration'" the Wiley-Blackwell Handbook of Legal and Ethical Aspects of Sex Offender Treatment and Management in Karren Harrison and Bernadette Rainery, Wiley-Blackwell Publication, 2013.

ulusal gerekse de uluslararası antlaşmalara bakıldığında bir kimse cinsel suç faili olsa bile bir takım haklara sahip olduğu görülecektir.

Bireylerin rızaları dahilinde hadım yapılabilecekleri kabul edilmektedir fakat her zaman da kişiler gönüllü olarak hadım olmak istememektedirler. Çünkü hadımın anormal veya sapkın cinsel dürtüleri azaltması/yok etmesi yanında bir takım yan etkileri de vardır. Özellikle de cerrahi hadımın geri dönüşü mümkün olmayan sonuçları dikkat çekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bazı eyaletlerde belli koşullar altında kişinin rızası olmasa da kimyasal hadım edilebilecekleri kabul edilirken, Avrupa'da hadım uygulayan devletlerde kişinin rızasının olması temel koşuldur. Ancak kişinin sağlığının korunması amacıyla hadım bir zorunluluk ise bu durumunda rıza aranmayabilir. Bugüne kadar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM ya da Mahkeme) hadımla doğrudan bağlantılı kabul edilebilecek sadece bir başvuru yapılmıştır. Bu nedenle de hadımla ilgili genel olarak Sözleşmedeki diğer hükümler ve Mahkemenin oluşturduğu içtihat çerçevesinde makele oluşturulmuştur.

Bu makalede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) bağlamında cinsel suç faillerinin hadım edilmesi incelenecektir. Makale dört ana başlığa ayrılmaktadır. İlk olarak hadım hakkında genel bilgi verilecektir. İkinci olarak hadımın cinsel suç faillerine uygulanıp uygulanmayacağı ve sadece cinsel suç faillerine mi uygulanması gerektiği ile Avrupa'da hadım uygulamaları hakkında değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra AİHS kapsamında hadımın uygulanabilirliği tartışılacaktır. En son olarak da Türkiye'de hadım ile ilgili düzenlemeler ve tartışmalara yer verilecektir.

II. GENEL OLARAK HADIM

Türk Dil Kurumu'na göre hadım "kısırlaştırılmış erkek" anlamına gelmektedir.² Tıp biliminde hadımın karşılığı olarak kastrasyon terimi kullanılmaktadır. Genel olarak hadım, kişinin hem üreme hem de

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.575165335e8bb1.83775728 E.T.26.03.2016.

cinsel faaliyette bulunma yeteneğinin ameliyatla tamamen sonlandırılması ya da bazı ilaçların alınmasıyla belli bir süreliğine söz konusu faaliyetlerin durdurulması için yapılan tıbbi müdahalelere denir.³

Genel olarak hadımın kişinin cinsiyetine ilişkin belirtileri ortadan kaldırdığı kabul edilmektedir⁴ ve erkeklerde testislerin, kadınlarda ise yumurtalıkların işlevsiz kalması sonucunu doğurur.⁵ Hadım, kısırlaştırmadan (sterilizasyondan) farklıdır. Kısırlaştırmada kadınların yumurta ve erkelerin de sperm kanallarının kapatılması yoluyla üreme yetisine son verildiği halde, cinsel arzu ve faaliyetlere zarar verilmez.⁶ Böylece kısırlaştırmada temel amaç üreme faaliyetlerine son vermek olduğu halde, hadımda sapkın veya aşırı cinsel arzu, düşünce ve dürtülere son verme amacı olduğu sonucuna varılır. Cerrahi ve kimyasal olmak üzere iki çeşit hadımdan söz etmek mümkündür.

A. Cerrahi Hadım

Cerrahi hadım, cerrahi kastrasyon ya da orşiektomi olarak da adlandırılır. Bu yöntemle testislerin ameliyat ile alınmasıyla testosteron üreten hormonlar vücuttan uzaklaştırılmaktadır.⁷ Testosteron hormonu salgılayan erbezlerinin tümünün alınması sonucu kişi üreme yeteneğini de kaybetmektedir ve bu nedenle de kişi üzerinde dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğurmaktadır.⁸

Cerrahi kastrasyon erkeklerde kolaylıkla testis torbasının açılması suretiyle lokal anestezi yapılarak kısa bir sürede yapılmasına rağmen, kadınlarda yumurtalıkların karın bölgesinde bulunması nedeniyle

³ Bkz A. Caner Yenidünya ve Yusuf Yaşar, “Kastrasyon Cinsel Suç Faillerine Uygulanabilecek Uygun Bir Yaptırım Mıdır?” TAAD, Yıl:4 Sayı:14, 2013, s.172; Zeynep Burcu Akbaba, “Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1” TBB Dergisi, Sayı 81, 2009, s.4; Murat Doğan, “Hadımlaştırmadan Doğan Hukuki Sorumluluk” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara, s.138; Ramazan Çağlayan, “İnsanilik Unsuru Açısından Hadımlaştırma Cezası” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara, s.94.

⁴ Adnan Ataç, “Tıp Etiği Açısından Kastrasyon” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara, s.169.

⁵ Ataç, s.169.

⁶ Bkz M. Onursal Cin, “İnsan Üzerinde Deney ve Organ Nakli” <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale1-2.htm> E.T.26.03.2016.

⁷ Bkz Akbaba, “Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1”, s.7.

⁸ Bkz Harrison, “The High-Risk Sex Offender Strategy in England and Wales”, s.18.

cerrahi hadım daha zor bir yöntemdir.⁹ Bu nedenle de kadınlar için daha çok ışın yoluyla kastrasyon¹⁰ tercih edilmektedir.¹¹

Cerrahi kastrasyonun canice işlenen cinsel suç failleri için uygulanması gereken adil bir ceza yöntemi olduğunu savunanlar bulunmaktadır.¹² Bu görüşe göre, cerrahi hadım organizmayı minimal düzeyde etkilediği için çok önemli bir ameliyat değildir ve uygulanan diğer cezalardan farklı olarak da süreklilik arz etmesi de bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.¹³ Ayrıca, cerrahi kastrasyonun cinsel suçları önlemede etkili olduğu ve “residivizm”¹⁴ oranını düşürdüğü de savunulmaktadır. Örneğin Avrupa’da cinsel suçlulara ilişkin yapılmış olan bir çalışmada cerrahi hadım edilenlerde residivizm oranı yüzde üç iken, cerrahi hadım edilmeyenlerde bu oran yüzde kırk altıdır.¹⁵

Cerrahi kastrasyon işlemi geri dönülmez olmasına rağmen ameliyatın etkileri gerektiğinde sokaklarda satın alınabilen testosteron iğneleriyle azaltılabileceği savunulmaktadır.¹⁶

Cerrahi hadım özellikle cinsel suçlarla mücadelede cinsel dürtüleri ortadan kaldıran, kişiyi sakinleştiren olumlu yönlerinin yanında birçok olumsuz yan etkileri de bulunmaktadır.¹⁷ Cerrahi kastrasyonun vücut kıllarında dökülme veya azalma, deride sarkıklık, göğüslerde büyüme, kalp ve solunum hastalıkları gibi ciddi yan etkileri olabilmektedir.¹⁸

⁹ Erhan Temel, “Hadımlaştırma Operasyonlarından Dolayı Alman Hukukunda Sorumluluk” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara, s.117.

¹⁰ Işın yoluyla kastrasyonda bedene ya da testislere bir defa ya da sürekli olarak ışın verilmesiyle ya da uterusu bir radium sondası yerleştirilerek gerçekleştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem kadınlarda başarılı sonuçlar doğurmasına karşın erkeklerde başarılı bir sonuca ulaşılması ışının dozajına bağlıdır. (Temel, s.117.)

¹¹ Bkz Temel, s.117.

¹² Ataç, s.171.

¹³ Bkz Ataç, s.171; Akbaba, Anayasal Yöntem -1 s.8.

¹⁴ Residivizm, önceden bir suç işlemiş kişinin tekrardan aynı tip suçu işlemesi eğilimine denir. Örneğin, cinsel istismardan ceza almış bir kimse, söz konusu cezayı çektikten sonra tekrardan cinsel istismar suçunu işlemesi.

¹⁵ Bkz Akbaba, “Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1”, s.8; Ataç, s.172.

¹⁶ Yenidünya ve Yaşar, s.178; Karen Harrison, “The High-Risk Sex Offender Strategy in England and Wales: Is Chemical Castration an Option?” *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol: 46/1 2007, s.19.

¹⁷ Yenidünya ve Yaşar, s.178.

¹⁸ Elizabeth Pitula ve Bernard College, “An Ethical Analysis of the Use of Medroxypro-

Kimyasal kastrasyonun, cerrahi kastrasyona bir alternatif olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, cerrahi kastrasyon artık uygulanmamaktadır.¹⁹ Fakat kimyasal kastrasyonun ciddi sağlık sorunları yaratacağı durumlar ve kimyasal kastrasyonda kullanılan ilaçlara dirençli vakalarda gibi istisnai hallerde, cerrahi kastrasyon uygulanabilecektir.²⁰ Örneğin, kadınlarda rahim kanserlerinde ve endokrin fonksiyonlarının zararsız hale getirilebilmesi için uygulanırken,²¹ erkekler de ise, prostat kanserinin büyümesini ve ilerlemesini engellemede cerrahi hadım uygulanmaktadır. Keza, transeksüellerin cinsiyet karmaşası yaşamasını önlemek için de bu yola başvurulabilmektedir.²²

B.Kimyasal Hadım

Medikal kastrasyon olarak da adlandırılan kimyasal hadımda ameliyata gerek kalmadan, bazı ilaçların vücuda alınmasıyla testosteron üretimi durdurulabilmekte ve böylece kişinin cinsel isteği ortadan kaldırılabilir. Başka bir deyişle, kimyasal hadımda kişi, cinsel ilişkiye girme yeteneğine sahip olmasına rağmen sadece cinsel ilişkiyi başlatamamakta veya cinsel haz hissedememektedir.²³

Amerika'da Medroxyprogesterone acetate (MPA)²⁴ isimli ilaç tedavisi şeklinde uygulanırken, Avrupa ve Kanada 'da Cyproterone (CPA) isimli ilaçlar kimyasal hadım için kullanılmaktadır. MPA, Depo-Provera, Clinovir, Cytrin ve Hyston markaları adı altında satılırken, CPA ise Androcur, Cyprone, Cyprostat ve Dianette markaları ile satılmaktadır. Bu tür ilaçların kullanılmasıyla suç faillerinin testosteron seviyeleri azaltılarak cinsel dürtü ve isteklerin kontrol altına alınmasının amaçlandığı söylenebilir. Kimyasal kastrasyon cerrahi kastrasyonla

19 gesterone Acetate and Cyproterone Acetate to Treat Repeat Sex Offenders" <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:132381> E.T.27.03.2016, s.10. Yenidünya ve Yaşar, s.179. Günümüzde Avrupa'da cerrahi kastrasyonu uygulayan tek ülke Çek Cumhuriyetidir.

20 Pitula ve College, s.10.

21 Hayrunisa Özdemir, "Hadım Etme ve Hekimin Sır Saklama Yükümlülüğü" Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara, s.185-6.

22 Özdemir, s.186.

23 A. Caner Yenidünya, "Cinsel Suç Faillerinin Islahında Kimyasal Hadım Bir Tedbir Olabilir mi?" <http://www.hukukihaber.net/cinsel-suc-faillerinin-islahinda-kimyasal-hadim-uygun-bir-tedbir-olabilir-mi-makale,3825.html> E.T.01.01.2017.

24 Başlangıçta MPA gebeliği önleyici ilaç olarak kullanılmıştır.

kiyaslandığında daha insancıl bir yöntem olduğu kabul edilmekle birlikte, kimyasal hadımın da birçok olumsuz yan etkilerinin olduğu da kabul edilmektedir.

Kullanılan ilaçların yorgunluk, aşırı kilo alımı, hipertansiyon, baş ağrısı, insomnia, uyuşukluk gibi çeşitli yan etkilerinin olduğu gözlemlenmiş ve bunlara ek olarak, spermin miktar ve niteliğine etki ettiği için, oluşan fetusta defarmonyonlara neden olduğu da kabul edilmektedir.²⁵ CPA'nın MPA'ya göre yan etkilerinin daha hafif olduğu savunulmaktadır.²⁶

Kimyasal nitelikteki söz konusu ilaçların uzun süreli hayvanlar üzerinde kullanılması sonucu köpeklerde göğüs kanserine ve maymunlarda rahim kanserine neden oldukları belirlenmiştir. Bu etkiler ilacın uzun süre kullanımıyla birlikte ortaya çıktığı savunulmuştur. Böylelikle de denebilir ki söz konusu ilaçların yan etkilerinin olduğu bilinmekle beraber uzun süreli etkileri tam olarak bilinmemektedir.

Kadınlar tarafından antiandrojenlerin kullanılmasında yan etkilerinin erkeklere oranla daha az olduğu kabul edilmekle birlikte, kimyasal hadımın kadın suçlular bakımından erkeklere oranla daha az etkili olduğu savunulmaktadır.²⁷ Bu nedenle de cinsel suç faili kadın olduğu zaman kimyasal hadımın uygulanabilirliği sorun teşkil edebilecektir.²⁸

Kimyasal hadımın cerrahi hadıma göre geçici olması ve bu nedenle de olumsuz etkilerinin kaldırılabileceğinden dolayı cinsel suç failleri bakımından uygulanabileceğini kabul edenler mevcuttur.

III. HADIMIN UYGULANABİLECEĞİ GRUP VE AVRUPA'DAKİ HADIM UYGULAMALARI

A.Hadım Kimlere Uygulanmalıdır?

Hadımın cinsel suç faillerine uygulanması yönünde görüş birliği

²⁵ Bkz Akbaba, "Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1", s.11.

²⁶ Harrison, "The High-Risk Sex Offender Strategy in England and Wales", s.21.

²⁷ Charles L. Scott ve Trent Holmberg, "Castration of Sex Offenders: Prisoners' Rights Versus Public Safety" *The Journal of the Academy of Psychiatry and the Law*, Vol: 31/4, 2003, s. 508.

²⁸ Kadınların cinsel suç faili olmaları erkeklere göre daha azdır ancak ülkemizde pek rastlanmasa da ABD ve Avrupa'da kadın failerin olduğu da görülmektedir.

vardır. Ancak bütün cinsel suç faillerine değil sadece cinsel dürtülerini kontrol edemedikleri için suç işleyen faille uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Bu gruba da psikiyatrik açıdan parafili olarak tanımlanan hastaların girdiği kabul edilmektedir. Egzibisyonizm²⁹ (teşhircilik, göstermecilik), fetişizm,³⁰ frottörizm,³¹ pedofili,³² cinsel mazoşizm,³³ voyörizm,³⁴ ve cinsel sadizm³⁵ parafilinin en çok görülen çeşitleridir.

Parafili hastaları arasından da özellikle pedofillere uygulanılması gerektiği tartışılmaktadır. Bunun da temel nedeni de pedofillerin aşırı veya anormal cinsel arzu ve isteklerinin olduğu ve bunları kontrol etmede zorluk çekmeleri olabilir. Buna söz konusu cinsel davranışların da savunmasız olan ve bundan yetişkinlere nazaran daha çok etkilenecek çocukların olması da diğer bir neden olarak eklenebilir.

Genel olarak ülke uygulamalarına bakıldığında örneğin ABD ve İngiltere, suç işlendikten sonra cinsel suç faillerinin hadım edilmesi gündeme gelmektedir. Bu nedenle de sadece cinsel suç faillerinin hadım edilip edilmemesi gerektiği tartışılmaktadır. Kabul edilen bir diğer görüşe göre ise bir kimsenin suç işleyip işlemediğine bakılmaksızın, kimyasal hadım herkes için uygulanabilir olmalıdır.³⁶ Eğer bir kimsenin sapkın cinsel dürtü ve yönelimleri varsa, bu kişi kimyasal hadımı tedavi olarak kabul etmesi koşuluyla, hadım bu kişi/kişilere uygulanmalıdır.³⁷ Bu görüşün kabul edilmesinin temel nedenin de sapkın cinsel dürtü ve yönelimlerini kontrol edemeyen kişilerin suç işlemekten önce tedavi edilmesi gerektiğidir.³⁸

²⁹ Cinsel organların bunu beklemeyen bir yabancıya gösterilmesi.

³⁰ Cinsel ilginin cansız nesnelere karşı yöneltilmesi.

³¹ Aynı zamanda sürtünmecilik olarak da bilinir. Rızası olmayan bir kişiye dokunma veya sürtünme ile cinsel yönelimlerin açığa çıkması.

³² Sübyancılık. Çocuklara karşı cinsel eylemde bulunma.

³³ Kişinin kendisinin aşağılanma veya şiddet eylemine maruz kalarak cinsel haz almasıdır.

³⁴ Gözetlemecilik- röntgencilik. Bir başkasının soyunurken veya cinsel ilişkiye girerken izlenerek cinsel davranış ve dürtülerin ortaya çıkarılması söz konusudur.

³⁵ Cinsel doyum için bir başkasını aşağılama veya ızdırap çektilmesi gerekir.

³⁶ Karen Harrison, "Legal and Ethical Issues When Using Antiandrogenic Pharmacotherapy with Sex Offenders" Sexual Offender Treatment, Vol 3/2, 2008, s.6, http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_01.html E.T. 25.03.2016.

³⁷ Harrison, "Legal and Ethical Issues When Using", s.6.

³⁸ Bkz Harrison, "Legal and Ethical Issues When Using", s.6-7.

Bu görüşler bağlamında denebilir ki sapkın cinsel dürtü ve yönelimlerini kontrol edemeyen herkesin kimyasal hadımı tedavi amaçlı olarak, tüm olumlu ve olumsuz yan etkilerinin detaylı anlatılması ve kişinin rızasının alınmasından sonra, isteyen herkese uygulanabilmedir. Kimyasal hadımın uygulanması için bir kimsenin suç işlenmesi beklenilmemelidir. Eğer suç işleyen bir kimseye de uygulanacak ise özellikle de pedofili hastaları gibi sapkın veya anormal cinsel dürtülerini veya yönelimlerini kontrol edemeyen kişilere uygulanmalıdır.

B.Avrupa'da Hadım Uygulamaları

Cerrahi kastrasyon Danimarka, Almanya, Norveç, Finlandiya, Estonya ve İsveç gibi birçok Avrupa ülkelerinde 20. yüzyılın büyük çoğunluğunda yasal olarak uygulanmıştır.³⁹ Günümüzde de birçok Avrupa ülkesinde cerrahi hadım yasal olmasına rağmen, uygulanması yok denecek kadar azdır.⁴⁰

Danimarka, Avrupa'da cerrahi kastrasyonu kanunlaştıran ilk ülke olarak bilinir. 1935 ve 1970 yılları arasında cinsel suç failleri için hapis cezası ya da cerrahi kastrasyon uygulanmasına girme konusunda tercih etme hakkı yasal olarak tanınmıştır. Ancak 1973 yılından sonra cerrahi hadım terk edilip kimyasal hadım uygulanmaya başlanmıştır ve günümüzde kimyasal hadımın uygulanabilmesi için terapik çözümlerin başarısız olması gerekir.⁴¹ Dahası, kimyasal hadımın uygulanabilmesi için de kişinin hadım konusunda aydınlatılmış olması ve rızasının alınması gereklidir. Ayrıca, Danimarka'da cinsel suç failleri için özel bir hapishane oluşturulmuş olup kimyasal hadım uygulamasından önce ve sonra bu kimseler terapi görmektedirler.

Almanya 1933 yılında cinsel suç faillerinin cerrahi hadım edilmesini yasallaştırmıştır. 1945 yılında cerrahi hadım uygulaması kaldırılmıştır ancak kimyasal hadımın uygulanacağına dair herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. 1970 yılında cinsel suç failinin rızasına dayalı olarak hadımı uygulamaya başlamıştır.

İsveç'te 1944 yılında kabul edilen yasaya göre cerrahi hadım uygu-

³⁹ Pitula ve College, s.10.

⁴⁰ Karen Harrison, "The High-Risk Sex Offender Strategy in England and Wales", s.19.

⁴¹ Akbaba, "Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1", s.23-24.

lanırken, günümüzde kimyasal hadım uygulanmaktadır. Yine diğer ülkelerde olduğu gibi kimyasal hadımın uygulanabilmesi kişinin rızasına bağlıdır. Ayrıca kimyasal hadım için kişinin cinsel dürtülerinden dolayı toplum için bir tehdit oluşturması gerekir.⁴² Zorunlu hadım uygulamasına İsveç'te sadece akli açıdan ehliyetsizler için Ulusal Sağlık ve Sosyal Yardım Kurulu'nun izni gerekip söz konusu prosedür lisanslı bir doktor tarafından yapılmaktadır.⁴³

İngiltere'de kimyasal hadım suçlunun talebi üzerine uygulanmaktadır. Buna ek olarak suçlular psikolojik olarak da desteklenmektedir.

Çek Cumhuriyeti'nde 1966 yılında gönüllü cerrahi hadım uygulaması cinsel suç failleri için kabul edilmiştir. Kimyasal hadım İngiltere, Almanya gibi ülkelerde uygulanırken, Çek Cumhuriyeti, günümüzde Avrupa'da gönüllü cerrahi kastrasyonu uygulayan tek devlettir. Cerrahi hadımın uygulanması için kişinin rızası gerekli olup 18 yaşını doldurması ve sapkın cinsel davranışlarının olduğu tıbbi olarak teşhis edilmelidir.⁴⁴ Cerrahi kastrasyonun tüm olumlu ve olumsuz yönleri hakkında kişinin detaylı olarak aydınlatılması gerekmektedir. Aynı zamanda, cerrahi kastrasyon sürecinin biri avukat, en az ikisi alanında uzman hekim ve konu ile ilgili uzmanlığı olmayan iki hekim olmak üzere toplam beş kişiden oluşan komisyon tarafından onaylanması gerekmektedir.⁴⁵

Avrupa'daki devlet uygulamalarından anlaşıldığı üzere genel olarak kimyasal ya da cerrahi kastrasyonun uygulanabilmesi için cinsel suç faillerinin rızasının alınması gereklidir ve anormal veya sapkın cinsel dürtü ve yönelimlere sahip olması gerekir. Bu bağlamda da denebilir ki hadımın tedavi amaçlı olmalıdır. Avrupa'daki bu uygulama ABD'deki uygulama ile karşılaştırıldığında, ABD'de kastrasyonun bazı eyaletlerde koşullu salıverme şartıyla uygulandığı görülmektedir.⁴⁶ Bu nedenle kişinin rızasına dayanmadan ve cinsel suç failinin teda-

⁴² Sertaç Işıka, "Suç Politikasının Temel İlkeleri Açısından Türk Hukukunda Cinsel Suçlar ve Kastrasyon", İstanbul, 2012(Yükseklisans Tezi) s.123.

⁴³ Işıka, s.123.

⁴⁴ Voislav Stojanovski, "Surgical Castration of Sex Offenders and its Legality: the Case of the Czech Republic" *Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe*, 2011, s.12.

⁴⁵ Stojanovski, s.12.

⁴⁶ Bkz Georgia, Loisiaana, Oregon ve Kaliforniya.

vi edilmesinden ziyade cezalandırma amacı güttüğü sonucuna varılabilir. Avrupa'da ise kastrasyon tedavi amaçlı olarak uygulandığı ve cezalandırmadan ziyade failin topluma entegre edilmesi amaçlandığı söylenebilir.⁴⁷

IV. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA HADIMIN UYGULANABİLİRLİĞİ

A.İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

AİHS madde 3'e göre "[h]iç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Bu madde ile bireyin hem fiziksel bütünlüğü hem de onuru korunmaktadır.⁴⁸ Sözleşme, işkenceyi, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezayı istisnasız bir şekilde yasaklamaktadır. AİHS madde 15 de olağanüstü hallerde taraf devletlere yükümlülüklerini askıya alabileceği yönünde hüküm getirmiş olmasına rağmen, ilgili istisna 3. madde için söz konusu değildir. Sözleşme'nin 3. maddesindeki yasak mutlak olup başvuruçunun işlediği iddia edilen suçun niteliği önem arz etmemektedir.⁴⁹ Hatta, kişi toplum için ciddi bir tehlike arz etse bile işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulamaz.

Mahkeme işkence kavramı ile insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele kavramlarının birbirinden farklı olduğunu belirtmiş ve söz konusu farklılığın esas olarak duyulan acının yoğunluğundan kaynaklandığını söylemiştir.⁵⁰ İşkence, AİHM tarafından "çok ağır ve zalimane ızdıraplara neden olan kasıtlı insanlık dışı muamele" olarak tanımlan-

⁴⁷ Önleyici bir güvenlik tedbiri olarak hadımın uygulanması ile ilgili genel olarak bkz Zeycan Güzelsoy, "Kimyasal Kastrasyon Uygulamasına Bazı Meslek Gruplarının Yaklaşımlarının Araştırılması" İstanbul, 2014 (Yükseklikans Tezi).

⁴⁸ Osman Doğru ve Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt 1, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.125.

⁴⁹ Gafgen v Almanya App No 22978/05 (ECHR 2010), para 87; V. v. Birleşik Krallık [GC], App No: 24888/94, (ECHR 1999-IX); para 69, Ramirez Sanchez v. Fransa [GC], App No: 59450/00, para 116, (ECHR 2006-IX); Saadi v. İtalya [GC], App No: 37201/06, (ECHR 2008) para 127.

⁵⁰ İrlanda v Birleşik Krallık, App No:5310/71, (ECHR 1978), para 167; İlyas Doğan, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2015, s.451; Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhankitabevi 2013, Ankara, s.198.(10. baskı)

mıştır.⁵¹ İnsanlık dışı muamele “ya fiziksel yaralanmaya ya da yoğun/şiddetli fiziksel veya ruhsal ızdıraba ” neden olmalıdır.⁵² Bu bakımdan kişide yara bere bırakan muameleler 3. madde kapsamına girebilir.⁵³

Mahkemeye göre ızdırıp veya aşağılama, meşru bir şekilde yapılan muamele ya da verilen cezalandırmaya bağlı olarak ortaya çıkan ızdırıp veya aşağılanmanın ötesinde olmalıdır.⁵⁴ Bu nedenle de kişilerin bedenlerine yapılan muamele sonucu ortaya çıkan yaralanmalar ve fiziksel acılar insanlık dışı muamele olarak kabul edilebilir.⁵⁵ Ruhsal ızdıraba neden olan eylemler de bu kapsama girebilir.⁵⁶

Aşağılayıcı muamele “insan onuruna ağır saldırı içeren bir eylem” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷ AİHM göre Sözleşme’nin 3. maddesi kapsamında kötü muamelenin değerlendirilmesi için, kötü muamelenin asgari bir şiddet seviyesine ulaşması gerekir.⁵⁸ Bu asgari şiddet düzeyinin değerlendirilmesi görecelidir ve muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkiler ve bazı davalarda mağdurun yaşı, cinsiyeti ve sağlığı gibi koşullar da dikkate alınmaktadır.⁵⁹

Bir muamele ve/veya ceza, bir kişiyi başkalarının önünde ağır şekilde aşağılıyorsa ya da kendi istek veya düşüncelerine karşı hareket etmeye zorluyorsa, söz konusu muamele ve/veya ceza onur kırıcı olarak kabul edilecektir.⁶⁰ Kişinin utandırılmış olması onur kırıcı bir davranış olarak nitelendirilmesi için yetersizdir. Ancak bir kimse kendi gözünde aşağılanmış olması onur kırıcı bir davranış olarak kabul edilmesi için yeterlidir.⁶¹

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında cerrahi ve kimyasal kastrasyon değerlendirildiğinde, cerrahi kastrasyonda kişinin rızası yoksa 3.

⁵¹ İrlanda v Birleşik Krallık, para 167.

⁵² Kundla v Polonya App No: 30210/96, (ECHR 2000), para 92.

⁵³ Doğru ve Nalbant, Cilt 1, s.127.

⁵⁴ Kundla v Polonya, para 92.

⁵⁵ Doğru ve Nalbant, Cilt 1, s.139-40.

⁵⁶ Doğru ve Nalbant, Cilt 1, s.140.

⁵⁷ Doğru ve Nalbant, Cilt 1, s.140.

⁵⁸ Jalloh v Almanya, App No: 54810/00, (ECHR 2006), para 67.

⁵⁹ Jalloh v Almanya, para 67.

⁶⁰ Bernadette Rainey ve Karen Harrison, “Pharmacotherapy and Human Rights in Sexual Offenders: best of friends or unlikely bedfellows?” http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_02.html E.T. 31.03.2016, s.3.

⁶¹ Tyrer v Birleşik Krallık, App No:5856/72, (ECHR 1978), para 32.

maddeyi ihlal edeceği açıktır. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) cerrahi kastrasyonun cinsel suç failleri bakımından tıbbi bir gereklilik olarak düşünülmemeyeceğini belirtmiştir.⁶² Cerrahi hadımın söz konusu failler bakımından uygulanması kolaylıkla aşağılayıcı muamele olarak kabul edilir.⁶³ Bunun da temel nedeni cerrahi kastrasyonda kişinin testosteron üreten hormonları vücuttan uzaklaştırıldığı için geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğurmasıdır.

AIHS kapsamında kimyasal hadımın cinsel suç faillerine uygulanmasının 3. maddeyi ihlal edip etmediğinin belirlenmesinde bunun tedavi amaçlı mı yoksa cezai bir müeyyide olarak mı verildiği önem arz etmektedir. Her bir olay kendi içindeki bütün koşullarda dikkate alındığında, cezai bir müeyyide olarak verilmesi ve kişinin rızası hıfzına kimyasal hadım uygulanırsa 3. maddeyi ihlal edebilecektir. Bu noktada da denebilir ki ABD'deki bazı eyaletlerde olduğu gibi koşullu salıvermede uygulanan bir kriter olması durumunda kişinin kendi iradesiyle vermiş olduğu bir karar olmayacak⁶⁴ ve böylece AIHS ihlal edilmiş olacaktır. Fakat bir tedavi olarak verilmesi halinde sonuç da değişebilecektir.

AIHM göre "genel bir kural olarak, sağlık için gerekli olan bir önlem, onur kırıcı ya da aşağılayıcı olarak kabul edilemez."⁶⁵ Benzer şekilde bir kişinin yaşamı için gerekli ise mahkuma zorla yemek yedirme de onur kırıcı veya aşağılayıcı bir muamele olarak kabul edilmez.⁶⁶ Bu durumda da önemli olan husus zorla beslemenin sağlık açısından

⁶² Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) From 25 March to 2 April 2008, Strasbourg 2009, s.20, para 44, <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2009-08-inf-eng.pdf> E.T.02.04.2016; Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 November to 7 December 2010, Strasbourg, 2012, s.60, para 145, <http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.pdf> E.T.02.04.2016.

⁶³ Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic ; Report to the German Government on the visit to Germany.

⁶⁴ Yani kişi koşullu salıverilmenin şartını yerine getirmek için kimyasal hadımı kabul etmek zorunda kalacaktır.

⁶⁵ Herczegfalvy v Avusturya App No: 10533/83, (ECHR 1992), para 82.

⁶⁶ Nevmerzhitsky v Ukrayna App No: 54825/00 , (ECHR2005), para 94.

zorunlu olmasıdır.⁶⁷ Fakat Mahkemeye gelen bir olaydaki bir mahkumun zorla beslenmesindeki temel amaç tıbbi nedenler değil, yapılan protestoyu önlemek⁶⁸ gibi nedenlere dayanması halinde Sözleşme'nin 3. maddesi ihlal edilebilecektir. Mahkuma zorla yemek yedirilmesi kimyasal hadımla ilişkili olmasa bile Mahkemenin vardığı sonuç kimyasal hadıma uygulanma bakımından önemli bir durumdur. Bu bağlamda da cinsel suç faillerinin tedavisi için kimyasal hadım zorunlu ise Sözleşme'nin 3. maddesi ihlal edilmeyeceği söylenebilir. AİHM'nin *Dvoracek v Çek Cumhuriyeti*⁶⁹ davasında verdiği karar da bu görüşü destekler niteliktedir. Bu davada başvuru hakkında, çocuklara karşı cinsel suçlardan dolayı dava açılmış olup bu nedenle de 2002 yılında hakkında koruyucu seksolojik tedavi (the protective sexological treatment) uygulanmasına karar verilmiştir. Tedavi kapsamında da başvuru rızasının alındığı gerekçesiyle de antiandrojen yani ilaç kullanılarak testosteron oranının azaltılmasına tedavi olarak başlanmıştır. Ancak bu rıza yazılı bir şekilde verilmemiştir. Başvuru söz konusu tedavinin hadım, aşağılanma ve onurunun kırılacağı korkusu nedeniyle ruhsal sorunlara yol açtığını ve bu nedenle de AİHS'nin 3. maddesini ihlal ettiğini iddia etmiştir. AİHM göre koruyucu seksolojik tedavi başvuru korumayı amaçlamaktadır ve bu nedenle de 3. madde kapsamında bir ceza olarak değerlendirilemez.⁷⁰ Keza, Mahkeme baskı altında uygulanan bir tedavi olmadığını ve söz konusu tedavinin de başvuru rızasının sağlığını korumak için gerekli olduğu için 3. maddeyi ihlal etmediği sonucuna varmıştır.⁷¹

Bu karar kimyasal hadım ile ilgili iki temel konuya açıklık getirmesi bakımından önem taşımaktadır. İlki cinsel suç faillerinin sağlıklarını korumak için gerekli olması halinde kimyasal hadım uygulanabilir ve hadımın uygulanması Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal etmeyecektir. Diğer husus da kimyasal hadım için rızanın gerekli olduğuna dair yazılı bir belgenin olma zorunluluğuyla ilgilidir.

⁶⁷ Tıbbi zorunluluk olması ve bunun ortaya konulması halinde müdahale edilebileceği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rifat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık 2014, Ankara, (5. Baskı) s.466-469.

⁶⁸ Nevmerzhtsky v Ukrayna paras 102-6.

⁶⁹ App No: 12927/13 (ECHR 2014), Press Release Hudoc.

⁷⁰ Dvoracek v Çek Cumhuriyeti.

⁷¹ Dvoracek v Çek Cumhuriyeti.

Rızanın yazılı olması hukuki güvenlik açısından var olan tüm endişeleri ortadan kaldıracaktır ancak yazılı bir belgenin olmaması da 3. maddenin ihlali için yeterli değildir. Fakat cerrahi hadımda dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğuracağı için rızanın yazılı bir şekilde açıklanması gerekir.

Kimyasal kastrasyonun 3. maddeyi ihlal etmemesi için tedavi amaçlı olması önemli olmakla beraber, bunun yanında dikkat edilmesi gereken bazı önemli hususlar da vardır.

Kimyasal kastrasyonun kullanılacağı hem süre hem de yan etkileri AİHS madde 3 bakımından göz önünde bulundurulmalıdır. Genellikle kabul edilen görüşe göre kullanılacak ilaçların uzun süre yan etkisi bilinmemektedir. Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar sonucu ilgili ilaçlar kansere neden olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde ilaçların göğüslerin büyümesi gibi özellikle de erkek cinsel suç failleri açısından aşağılayıcı ya da onur kırıcı yan etkileri olabilmektedir. Bu nedenle de kimyasal hadım uygulamasında taraf devletlerin amacı suç işleyen kişinin onurunun kırılması ya da aşağılanması olmasa bile, kullanılacak ilaçların etkileri nedeniyle failin gözünde onuru kırılmış olabilir ya da kendini aşağılanmış hissedebilir.⁷²

Bu durumlar dikkate alındığında kimyasal kastrasyon işkence kapsamına girmese de uzun süreli etkileri bakımından onur kırıcı veya aşağılayıcı muamele olarak değerlendirilebilecektir. Bu nedenle de kullanılacak ilaçların cerrahi kastrasyon gibi sonuç doğuracak şekilde uzun süreli kullanılmaması gerekmektedir.

B.Özel Hayata ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı

AİHS madde 8 özel hayat ve aile yaşamına saygı hakkını düzenlemektedir. Bu maddeye göre:

“1. Herkes özel ve aile hayatına, ... saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik,

⁷² Bkz Rainey ve Harrison, “Pharmacotherapy and Human Rights in Sexual Offenders, s.3.

kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

Bu madde hem "özel hayatı" hem de "aile hayatını" korunmasını güvence altına almaktadır. Bu maddenin 2. fıkrasından anlaşılabileceği üzere mutlak bir hak değildir. Kanunla öngörülmüş, demokratik bir toplumda gerekliyse ve 8(2)'de sayılan amaçlardan biri gerçekleştiği takdirde taraf devletler her zaman bu hakka müdahale edebilecektir.

Mahkeme "özel yaşam" kavramının tanımlanamayacak şekilde geniş anlamalı bir terim olduğunu kabul etmektedir. Özel yaşam kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü kapsamaktadır.⁷³ Kişinin vücut ve ruhsal bütünlüğüne yönelik fiziksel ve cinsel saldırılar, tıbbi müdahaleler, şeref ve itibarını etkileyen saldırılar maddi ve manevi bütünlük kapsamında değerlendirilmektedir.⁷⁴ "Çok küçük çapta da olsa yapılan tıbbi bir müdahale" maddi ve manevi bütünlüğün ihlal edilmesine neden olabilir.⁷⁵

Bu madde kapsamında taraflar cinsel özgürlüğe de sahiptirler. Cinsel özgürlük devletin veya toplumun müdahalesi olmaksızın kişinin cinsel kararlarını kendisinin verebilme özerkliğine sahip olmasıdır.⁷⁶ Kapalı kapılar ardında gerçekleşen her türlü cinsel faaliyet 8. madde çerçevesinde ihlal anlamına gelmemesine karşın cinsel yönetim ve faaliyet özel hayatın en mahrem yönünü oluşturmaktadır.⁷⁷ Fakat cinsel özgürlük de sağlığın korunması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gerekli olduğu hallerde bu özgürlük sınırlandırılmaktadır.⁷⁸

⁷³ X ve Y v Hollanda App No: 8978/80, (ECHR 1985), para 22.

⁷⁴ Osman Doğru ve Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi - Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt 2, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.3; Doğan, s.589.

⁷⁵ Y.F. v Türkiye App No:24209/94 (ECHR 2003), para 33;; X v Avusturya App No: 8278/78, (13 Aralık 1979 tarihli Komisyon Kararı) (DR),c.18 , s.155; Acmanne ve diğerleri v Belçika App No: 10335/83, (10 Aralık 1984 Komisyon Kararı), (DR) c. 40, s.254.

⁷⁶ Jacob M. Appel, "Sex Rights for the Disabled?" J Med Ethics 2010;36, s.152.

⁷⁷ Laskey ve Diğerleri v Birleşik Krallık App Nos: 21627/93; 21628/93; 21974/93 (ECHR 1997), para 36.

⁷⁸ Appel, s.153; Doğan, s.598.

8. madde kişel özerkliği de kapsadığı için kişilerin çocuk sahibi olup olmama hakkı da bu madde tarafından koruma sağlamaktadır.⁷⁹ Buna paralel olarak da AİHM, 8. maddenin “kişisel gelişim hakkını, diğer insanlarla ve dış dünya ile ilişki kurmak ve geliştirmek hakkını da koru(duğunu)” belirtmiştir.⁸⁰

Tüm bu durumlar dikkate alındığında cerrahi kastrasyon 8. maddeyi ihlal edecektir. Öncelikle kişinin vücuduna yapılan bir müdahale vardır ve bu müdahale kişinin vücut bütünlüğünün korunmasını ihlal etmektedir. Bu müdahale sonucu cinsel suç failinin diğer insanlarla ve dış dünya ile ilişki kurma hakkı engellenebilmektedir. Özellikle de bireyin cinsel yaşam alanına müdahale söz konusu olmaktadır. Çünkü cerrahi hadımla bireyin aşırı veya anormal cinsel dürtülerinin sonlandırılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle de cerrahi hadım sonucu kişi de cinsel isteksizlik olmaktadır. Bununla bağlantılı olarak da kişilerin çocuk sahibi olma hakkı da ortadan kaldırılmaktadır.

Kimyasal hadımla ilgili değerlendirmeye gelince varılacak sonuç cerrahi hadımdan tamamen farklı olacaktır. AİHM göre temel değerler ve özel hayatın vazgeçilmez yönlerinin tehlikede olduğu tecavüz gibi ağır eylemler karşısında taraf devletlerin etkili caydırıcı önlemler alması, etkin cezai hükümler gerektirmektedir.⁸¹ Bundan dolayı da özellikle çocuklara karşı işlenen cinsel suçlarda olduğu gibi anormal cinsel dürtü veya yönelimlere sahip olan failerin kimyasal hadım edilmesi gündeme gelebilecektir. Kimyasal hadım yine bireyin maddi ve manevi bütünlüğünü ihlal etmesine rağmen söz konusu müdahale geçici olduğundan ve 8(2)'deki koşullar gerçekleştirilmesi kaydıyla cinsel suç faillerinin kimyasal kastrasyonu 8. maddeyi ihlal etmeyecektir. Bu bağlamda da özel ve aile hayatının korunması kapsamında kimyasal hadımın Sözleşmeyi ihlal etmemesi için ilk olarak yapılan müdahale hukuka uygun olmalıdır. Bundan da kasıt yapılan müdahale var olan sözlü ya da yazılı bir düzenlemeye dayanmalıdır. Ayrıca, kişiler tarafından hukuki dayanak “ulaşılabilir” olup söz konusu hukuka uyulmadığı takdirde sonuçlarının da “öngörülebilir” olması gerekir.

⁷⁹ Bkz Evans v Birleşik Krallık App No: 6339/05, (ECHR 2007), para 71; A, B, ve C v İrlanda App No: 25579/05, (ECHR 2010), para 212.

⁸⁰ Pretty v Birleşik Krallık, App No: 2346/02, (ECHR 2002), para 61.

⁸¹ MC v Bulgaristan App no: 39272/98, (ECHR 2004), para 150.

İkinci olarak 8(2)'deki meşru amaçlardan biri olmalıdır yani kimyasal hadım bakımından sınırlandırma yapılabilecek temel dayanaklar ulusal güvenlik, kamu güvenliği, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasından en az biri olmalıdır.

Üçüncü olarak da yapılan müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” ve “orantılı” olmalıdır. Mahkemeye göre alınan bir tedbirin orantılı ve demokratik bir toplumda gerekli olması için “aynı amacı yerine getirirken söz konusu temel hakka daha az zarar verecek alternatif bir tedbir uygulama ihtimalinin ortadan kaldırılmış” olması gerekmektedir.⁸² Bu hususta da kimyasal hadımdan başka bir tedavi yöntemi varsa 8. madde ihlal edilecektir. Yani kimyasal hadım kişi için son çare olmalıdır.

Son olarak da söz konusu müdahale için Sözleşme, taraf devletlere takdir hakkı vermiştir. Özellikle de bireysel yarar ve kamu yararı arasında adil bir dengenin olup olmadığı konusunda AİHM taraf devletlere takdir hakkı tanımaktadır. Eğer Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler arasında özellikle hassas ahlak veya etik konularında bir konsensus yoksa, devletlerin bu konularda takdir hakkı daha geniştir.⁸³ Mahkemeye göre taraf devletler “doğrudan ve sürekli esaslı güçleriyle(vital force)” ilişkide bulundukları için kamunun korunması bakımından uluslararası bir yargıdan daha iyi bir durumdadır.⁸⁴ Buna paralel olarak cinsel istismarı veya saldırıyı gerçekleştiren failere kimyasal hadımın uygulanması bakımından bir konsensus olmadığı için taraf devletlerin bu konu hakkında takdir hakkının daha geniş olduğu sonucuna varılabilir.

Tüm sayılan koşullara ek olarak kimyasal hadım için kullanılan ilaçların uzun süreli yan etkileri bilinmediğinden cerrahi kastrasyonun sonuçlarını vermeyecek şekilde kullanılması halinde 8. madde kapsamında pedofililer gibi cinsel dürtülerini veya yönelimlerini kontrol edemeyen kimselere kaşrı uygulanması bu maddeyi ihlal etmeyeceği sonucuna varılabilir.

⁸² Nada v İsviçre, App No: 10593/08, (ECHR 2012), para 183; Glor v İsviçre App No: 13444/04, (ECHR 2009) para 94.

⁸³ Evans v Birleşik Krallık, para 77.

⁸⁴ Handyside v Birleşik Krallık App No: 5493/72 (ECHR 1976), para 48.

C. Evlenme ve Aile Kurma Hakkı

AIHS madde 12 evlenme ve aile kurma hakkını düzenlemiş olup bu maddeye göre:

“Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.”

8. maddede kurulmuş olan bir aileyi korumayı amaçlarken 12. madde evlenme ve aile kurma hakkını korumayı amaçlamaktadır.⁸⁵ Ancak bu hak, Sözleşmeci devletler tarafından sınırlandırılabilir. Örneğin iç hukukta aynı cinslerin evlenmesine izin vermeyebilir. Bu tür evliliklerin yasaklanması 12. maddenin ihlali anlamına gelmeyecektir.

Bu madde ile kadın ve erkeğe aile kurma hakkı tanımakta olup bu hakkı güvence altına alınmaktadır. Bu hak, “doğum kontrol önlemlerini kullanma”, “gebeliği sonlandırma” veya “kısırlaştırmaya tabi tutulma” gibi konularda devlet müdahalesinin olmamasını gerektirmektedir.⁸⁶ Bu doğrultuda denebilir ki 12. madde çiftlerin hem cinsel hayatını hem de çocuk sahibi olma hakkını korumaktadır.

Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda cerrahi hadım cinsel dürtüleri ve faaliyetleri ortadan kaldıracığı ve tarafların çocuk sahibi olmasını engelleyeceği için evlenme ve aile kurma hakkını ihlal edecektir.

Kimyasal hadımda da ilaçlar kullanıldığı sürece kişinin cinsel faaliyetlerinde ve çocuk yapma yeteneğinde azalmaya neden olmasına rağmen ilaçları kullanımının bırakılmasından sonra tekrar cinsel faaliyete ve çocuk yapma yeteneğine kişi tekrardan kavuşacağı için 12. maddeyi ihlal etmeyeceği savunulabilir. Kimyasal hadıma rağmen bazı kimselerde cinsel faaliyette bulunma ve çocuk yapma yeteneği devam edebilir fakat bu durum kimyasal hadım uygulananların hepsinde görülmez.⁸⁷

Hadıma rağmen spermilerin dondurulması yoluyla bu spermilerin laboratuvar ortamında sonradan döllendirilmesiyle çiftlerin çocuk sahibi olabilecekleri savunulmaktadır. Ama bu durumda hem ekonomik

⁸⁵ Doğru ve Nalbant, Cilt 2, s.539.

⁸⁶ Doğru ve Nalbant, Cilt 2, s.545.

⁸⁷ Bkz Rainey ve Harrison, “Pharmacotherapy and Human Rights in Sexual Offenders” s.7.

açından hem de tıbbi nedenlerle herkese uygulanamayacağı gerekçesiyle de kesin bir çözüm olarak görülmemektedir.⁸⁸

V. TÜRK HUKUKUNDA HADİM

Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik'ten önce cinsel suç faillerinin Türkiye'de hadıma edilebileceklerine dair herhangi bir kanun bulunmamaktaydı. Bu Yönetmelikten önce genel olarak hadımla bağlantılı olarak Anayasadaki temel hak ve hürriyetler kapsamında hadımın uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmaktaydı.⁸⁹ Bu hükümlere ek olarak, Türk Ceza Kanunu madde 101'deki kısırlaştırma⁹⁰ ve Nüfus Planlama Kanunu madde 4⁹¹ hadımla ilgili olabilecek hükümlerdir. Söz konusu hükümler gereğince doktrinde kabul edilen görüşlere göre kimyasal hadımın mümkün olabileceği, cerrahi hadımın da mümkün olmadığıdır.⁹²

13.12. 2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 108. maddesine dayanılarak 26.07.2016 tarihli Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik⁹³

⁸⁸ Bkz Rainey ve Harrison, "Pharmacotherapy and Human Rights in Sexual Offenders" s.8.

⁸⁹ Bkz konu ile ilgili makaleler; Zeynep Burcu Akbaba, "Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-II, *TBB Dergisi*, sayı 82, 2009"; Çağlayan, "İnsanlık Unsuru Açısından Hadımlaştırma Cezası"; Tefik Sönmez Küçük, "Bir Ceza Yaptırımı Olarak Zorunlu Kastrasyonun Anayasa Hukuku Açısından İncelenmesi" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.XIX, 2015, sayı:4.

⁹⁰ Madde 101(1) Bir erkek veya kadını rızası olmaksızın kısırlaştıran kimse, üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Fiil, kısırlaştırma işlemi yapma yetkisi olmayan bir kimse tarafından yapılırsa, ceza üçte bir oranında artırılır. (2) Rızaya dayalı olsa bile, kısırlaştırma fiilinin yetkili olmayan bir kişi tarafından işlenmesi halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

⁹¹ Sterilizasyon ve kastrasyon: Madde 4 - Sterilizasyon, bir erkek veya kadının çocuk yapma kabiliyetinin cinsi ihtiyaçlarını tatmine mani olmadan izalesi için yapılan müdahale demektir. Sterilizasyon ameliyatı, tıbbi sakınca olmadığı takdirde reşit kişinin isteği üzerine yapılır. Bir ameliyatın seyri sırasında tıbbi zaruret nedeniyle bir hastalığın tedavisi için kastrasyonu gerektiren hallerde, kişinin rızasına bakılmaksızın kastrasyon ameliyatı yapılabilir.

⁹² Tıbbi açıdan kişi için kimyasal hadımın uygulanmasının bir zorunluluk olması durumunda, bir güvenlik tedbiri olarak uygulanabilmesine rağmen, cerrahi hadım geri dönüşmez sonuçlar doğurduğu için hem ceza hem de güvenlik tedbiri olarak uygulanamaz (Yenidünya).

⁹³ Yönetmelik hakkında genel olarak bkz Ersan Şen ve Nilüfer Yenice, "Cinsel Suçlar-

kapsamında belirlenen suçların işlenmesi halinde cinsel suç faillerinin tıbbi tedavilerine ilişkin hükümlere yer verilmesi nedeniyle kimyasal hadımın artık mümkün olabileceği sonucuna varılabilir. Bu yönetmelikte doğrudan doğruya kimyasal hadımdan bahsetmemekte ancak bunun yerine tıbbi tedaviden ve tedavi amaçlı programlara katılmaktan bahsetmektedir. Cerrahi hadım bakımından ise de doktrinde bu Yönetmelikle mümkün olabileceğini savunan görüşler olmakla birlikte⁹⁴ söz konusu Yönetmelik bakımından AİHM ve Avrupa'deki devlet uygulamaları dikkate alındığında mümkün olmadığı söylenebilir. Cerrahi hadım geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğurması ve bu nedenle de cinsel suç faili için tıbbi açıdan zorunlu olması, cerrahi hadım konusunda da kişinin aydınlatılması ve açık bir şekilde rızasının alınmasından sonra- özellikle de AİHM içtihadlarından yola çıkarak yazılı bir şekilde rızanın olması gerekir- uygulanabilir. Ancak söz konusu Yönetmelikte de bu hususlar açıkça düzenlenmemesi ve hem ceza hukukunun temel prensipleri hem de anayasadaki temel hak ve hürriyetler göz önüne alındığında cerrahi hadım mümkün gözükmemektedir. Benzer şekilde cerrahi hadım AİHS 3, 8 ve 12. maddeleri de ihlal etmektedir.

Söz konusu tıbbi tedavinin veya tedavi amaçlı programların uygulanabilmesi için hükümlünün, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun 102(2)'de tanımlanan cinsel saldırı,⁹⁵ 103'deki çocukların cinsel istismarı⁹⁶ ve

da Tıbbi Tedaviye Tabi Tutulma" <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2074295-cinsel-suclarda-tibbi-tedaviye-tabi-tutulma> E.T.02.01.2017.

⁹⁴ Bkz Şen ve Yenice.

⁹⁵ Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on iki yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.

⁹⁶ Madde 103- Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminin; (1) a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış, b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır. (2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim

104(2) ve (3) fıkralarındaki reşit olmayanla cinsel ilişki⁹⁷ suçlarından dolayı hapis cezasına mahkum olmaları gerekmektedir. İlgili hususların uygulanabilmesi için, Cumhuriyet başsavcılığı tarafından infaz hakimliğine başvurulması ve kişinin yetişkin olması gerekmektedir.

Yönetmeliğin 7. maddesi tıbbi tedaviye tabi tutulmaya ilişkin hükümleri içermektedir. Bu maddeye göre tedavi “ayakta veya yatarak, ilaçlı veya ilaçsız olarak veyahut her iki usul ile cinsel isteğin azaltılması veya yok edilmesini sağlayan yöntem” olarak tanımlanmıştır.

Hükümlü, 5275 sayılı kanunun 108(9-a) hükmüne göre tıbbi tedavi yükümlülüğüne karar verilmeden önce bulunduğu kurum tarafından sağlık kurulu raporunu almak üzere bünyesinde ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı ile üroloji veya endokrinoloji ve metabolizma hastalıkları uzmanı hekimler bulunan hastanelere sevk edilirler ve verilecek olan rapora göre kişi hakkında tedaviye gerek olup olmadığı, eğer tedavi edilmeye gerek görülürse hangi yöntemlerin uygulanması gerektiği belirlenir(madd3 7(2)). Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler tarafından böyle bir raporun verilmemesi üzerine hükümlü, hastane başhekimi-

sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz. (3) Suçun; a) Birden fazla kişi tarafından birlikte, b) İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle, c) Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından, d) Vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruyucu aile veya sağlık hizmeti veren ya da koruma, bakım veya gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından, e) Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle, işlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır. (4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehditle ya da (b) bendindeki çocuklara karşı silah kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır. (5) Cinsel istismar için başvurulmuş cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır. (6) Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü hâlinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

⁹⁷ Madde 104- (1) Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikâyet aranmaksızın, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (3) Suçun, evlat edineceği çocuğun evlat edinme öncesi bakımını üstlenen veya koruyucu aile ilişkisi çerçevesinde koruma, bakım ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikâyet aranmaksızın ikinci fıkraya göre cezaya hükmolunur.

nin vereceği karara göre üniversite hastanelerine sevk edilebilir. Söz konusu rapor infaz hakimliğine gönderilir. Hükümlü hakkında tıbbi tedavi uygulanmasına karar verilmişse ve hükümlünün bulunduğu ceza infaz kurumu bölgesinde tıbbi tedavi kararının uygulanmasını sağlayacak bir sağlık kuruluşunun olmaması halinde Sağlık Bakanlığı tarafından uygun başka bir kuruma nakledilmesi sağlanır(madde 7(4)). Tedavi için gerekli masraflar Adalet ve Sağlık Bakanlıkları arasında düzenlenecek protokol kapsamında ödenecektir(madde 7(5)).

Yönetmelik tıbbi tedaviye tabi tutulmanın yanında madde 8(1) kapsamında tedavi amaçlı programlara katılma yükümlülüğü de getirmiştir. Bu yükümlülük "hükümlülerin yeniden cinsel suç işlemelerini önlemek amacıyla ihtiyaç duyulan tedavi ve iyileştirme programları ile grup çalışmalarına veya bireysel çalışmalara katılma yükümlülüğü(nü)" kapsar. Ancak bu yükümlülük uygulanmadan önce de, bu programlara katılım için de rapor verilmelidir ve bu konuda hükümlü veya yükümlünün onayı alınmaz (madde8/2).

Bahsedilen tüm hususlar göz önünde alındığında tıbbi tedavinin veya tedavi amaçlı programlara katılmanın hükümlünün tedavi edilmesine yönelik olduğu görülecektir. Yukarıda da bahsedildiği üzere AİHM tedavi için gerekli olması durumunda kişinin rızasına gerek kalmadan tıbbi tedavi uygulanabileceğini belirtmiştir. Yönetmelikte doğrudan doğruya sadece ilaç tedavisinden bahsedilmemiştir. Bu da eğer psikolojik destek ya da hekim tarafından belirlenen diğer ilaçsız veya ayakta tedaviler veyahut yöntemler yeterli olmadığı takdirde ilaçlı tedavi yapılacağı yani ilaçla tedavinin en son yöntem olacağı anlamına gelir.

Dahası, kanun koyucu, söz konusu Yönetmeliğin uygulanmasında görev alanlara, insan haklarına saygılı, dürüstlük çerçevesinde ve kararlılıkla hareket etmeleri gerektiğini, görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamayacağı yönünde yükümlülükler de yüklemiştir (Madde 5/1-a.). Benzer şekilde söz konusu görevlilerin, görevleri ile ilgili olarak elde ettikleri bilgiler hakkında gizlilik ilkesine uymaları gerektiği ve kişilerin şeref ve haysiyetlerine gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınma yükümlülüğü olduğunu ve bu yükümlülükleri yerine getirmediikleri takdirde ilgili mevzuatlar doğrultusunda görevliler hakkında adli ve

idari işlemler yapılacağı belirtilmiştir (Madde 5(1-c) ve (2)). Bu hükümler doğrultusunda da kişilerin haysiyetini, onurunu ve özel ve aile hayatını AİHS kapsamında korunmasının amaçlanmış olup böylelikle de tıbbi tedavi uygulanacak veya tedavi amaçlı programlara katılacak olan kişilerin ve ailelerinin toplumsal bir baskı veya olumsuzluktan korunmuş olacaktır. Sonuç olarak da söz konusu Yönetmelik yeni olduğu için Yönetmeliğin tam olarak AİHS ve Mahkemenin vermiş olduğu içtihadlar doğrultusunda uygulanıp uygulanmadığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak söz konusu Yönetmeliğin genel olarak AİHS ve AİHM'nin içtihadları doğrultusunda olduğu söylenebilir.

VI. SONUÇ

Cinsel suç faillerine hadımın uygulanması gerekip gerekmediği tartışmalı bir konudur. Genel olarak Avrupa uygulamasına bakıldığında cinsel suç faillerinin rızası olması koşuluyla kimyasal hadımın uygulandığı görülecektir. Cerrahi hadım da birçok ülkede yasal olarak var olmasına karşın Çek Cumhuriyeti dışında bunu uygulayan devlet yoktur. Kimyasal hadımın uygulanabilmesi için cinsel suç faillerinin rızası önemli olsa da, tedavi için bir zorunluluk teşkil etmesi halinde rızaya gerek olmadan da kimyasal hadım uygulanabilecektir.

Cerrahi hadımda testosteron üreten hormonlar kişinin vücudundan uzaklaştırıldığı için kişi cinsel faaliyette bulunma yetisini kaybeder. Ayrıca buna bağlı olarak çocuk yapma yeteneğini kaybetmekle birlikte çeşitli yan etkileri de vardır. Genel olarak cerrahi hadım geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlara neden olmaktadır. Bu nedenle de cinsel suç failinin rızası olmadan cerrahi hadımın uygulanması AİHS madde 3, 8 ve 12'yi ihlal edeceği sonucuna varılabilir.

Kimyasal hadımın da çeşitli yan etkileri olmakla birlikte söz konusu yan etkilerin ilaçların kullanımının bırakılmasıyla ortadan kalkacağı için geçici niteliktedir. Tedavi amaçlı olmak koşuluyla AİHS madde 3, 8 ve 12'yi ihlal etmeyecektir. Kimyasal hadımın sadece cezai amaçla verilmiş olması ve uzun süreyle kullanılması halinde AİHS ihlal edecektir.

Türk hukuku bakımından da kimyasal hadımın Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik ile birlikte hukuk siste-

mimize girdiği söylenebilir. Bu Yönetmelik doğrudan kimyasal hadımdan söz etmemekte bunun yerine tıbbi tedavi veya tedavi amaçlı programlardan bahsetmektedir. Yönetmeliğe göre, söz konusu tedaviler genel olarak cinsel dokunulmazlığa karşı suçları işleyenlere karşı uygulanacağı belirtilmiştir. Bu konuda da dikkat edilen husus tüm cinsel suç faillerine değil, tıbbi açıdan zorunluluk teşkil edilen cinsel suç faillerine uygulanmalıdır. Yönetmelik hükümlülerin rızasını aramamakta fakat rızanın alınması daha isabetli olurdu. Ayrıca Yönetmelik yetişkinleri kapsamaktadır.

Cerrahi hadım bakımından da AİHM ve Avrupa'daki uygulamalar dikkate alındığında açık bir düzenleme olmaması, kişinin rızasının yazılı bir şekilde alınması ve aydınlatılmış onam hakkında hüküm içermemesi ve hem ceza hukukunun temel prensipleri hem de anayasadaki temel hak ve hürriyetlere aykırı olması nedeniyle Yönetmelik kapsamı dışında olduğu sonucuna varılabilir. Sonuç olarak da Yönetmeliğin yeni olması nedeniyle uygulamadaki aksaklıkların bilinmesi mümkün olmamasına rağmen, AİHS ve AİHM'nin içtihadlarına temel olarak uygun olduğu söylenebilir. Uygulamada bir eksiklik söz konusu olması halinde de AİHM içtihadları da dikkate alınabilir.

Kaynakça

- Akbaba Zeynep Burcu, "Kimyasal hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-1" *TBB Dergisi*, Sayı 81, 2009.
- Akbaba Zeynep Burcu, "Kimyasal Hadım Yönteminin Anayasaya Uygunluğu-II, *TBB Dergisi*, sayı 82, 2009".
- Ataç Adnan, "Tıp Etiği Açısından Kastrasyon" Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara.
- Brown Peter, "'Castrate Em!' Treatments, Cures and Ethical Considerations in UK Press Coverage of 'Chemical Castration'" the Wiley-Blackwell Handbook of Legal and Ethical Aspects of Sex Offender Treatment and Management in Karren Harrison and Bernadatte Rainery, Wiley-Blackwell Publication, 2013.
- Çağlayan Ramazan, "İnsanilik Unsuru Açısından Hadımlaştırma Cezası" Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara.
- Doğan İlyas, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, 2015, Ankara.
- Doğan Murat, "Hadımlaştırmadan Doğan Hukuki Sorumluluk" Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara.
- Doğru Osman ve Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi- Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt1, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013.

- Doğru Osman ve Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi –Açıklama ve Önemli Kararlar Cilt 2, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Gözübüyük Şeref ve Gölcüklü Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhankitabevi 2013, Ankara, (10. baskı).
- Güzelsoy Zeycan, “Kimyasal Kastrasyon Uygulamasına Bazı Meslek Gruplarının Yaklaşımlarının Araştırılması” İstanbul, 2014 (Yükseklisans Tezi).
- Harrison Karen, “Legal and Ethical Issues When Using Antiandrogenic Pharmacotherapy with Sex Offenders” *Sexual Offender Treatment*, Vol 3/2, 2008, s.6, http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_01.html E.T.25.03.2016.
- Harrison Karen, “The High-Risk Sex Offender Strategy in England and Wales: Is Chemical Castration an Option?” *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol: 46/1 2007.
- Işıka Sertaç, “Suç Politikasının Temel İlkeleri Açısından Türk Hukukunda Cinsel Suçlar ve Kastrasyon” İstanbul, 2012(Yükseklisans Tezi).
- Jacob M. Appel, “Sex Rights for the Disabled?” *J Med Ethics*, 2010:36.
- Küçük Sönmez Tevfik, “Bir Ceza Yaptırımı Olarak Zorunlu Kastrasyonun Anayasa Hukuku Açısından İncelenmesi” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.XIX*, 2015, sayı:4.
- Özdemir Hayrunisa, “Hadım Etme ve Hekimin Sır Saklama Yükümlülüğü” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara.
- Pitula Elizabeth ve College Bernard, “An Ethical Analysis of the Use of Medroxyprogesterone Acetate and Cyproterone Acetate to Treat Repeat Sex Offenders” <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:132381> E.T.27.03.2016.
- Rainey Bernadette ve Harrison Karen, “Pharmacotherapy and Human Rights in Sexual Offenders: best of friends or unlikely bedfellows?” http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_02.html E.T.31.03.2016.
- Scott Charles L ve Holmberg Trent, “Castration of Sex Offenders: Prisoners’ Rights Versus Public Safety” *The Journal of the Academy of Psychiatry and the Law*, Vol: 31/4, 2003.
- Stojanovski Voislav, “Surgical Castration of Sex Offenders and its Legality: the Case of the Czech Republic” *Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe*, 2011, s.12
- Şen Ersan ve Yenice Nilüfer, “Cinsel Suçlarda Tıbbi Tedaviye Tabi Tutulma” <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2074295-cinsel-suclarda-tibbi-tedaviye-tabi-tutulma> E.T.02.01.2017.
- Temel Erhan, “Hadımlaştırma Operasyonlarından Dolayı Alman Hukukunda Sorumluluk” Ankara Barosu 3. Sağlık Hukuku Kurultayı 7-8 Mayıs 2010, Ankara.
- Tezcan Durmuş, Erdem M. Ruhan, Sancakdar Oğuz ve Önok R. Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayıncılık 2014, Ankara, (5. Baskı).
- Yenidünya A. Caner ve Yaşar Yusuf, “Kastrasyon Cinsel Suç Faillerine Uygulanabilecek Uygun Bir Yaptırım Mıdır?” *TAAD*, Yıl:4 Sayı:14, 2013.

Yenidünya A. Caner, "Cinsel Suç Faillerinin Islahında Kimyasal Hadım Bir Tedbir Olabilir mi?" <http://www.hukukihaber.net/cinsel-suc-faillerinin-islahinda-kimyasal-hadim-uygun-bir-tedbir-olabilir-mi-makale,3825.html> E.T.01.01.2017.

Diğer Kaynaklar:

Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) From 25 March to 2 April 2008, Strasbourg 2009, <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2009-08-inf-eng.pdf> E.T.02.04.2016.

Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 November to 7 December 2010, Strasbourg, 2012, <http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.pdf> E.T.02.04.2016.